

УДК 283[289(476)281.93] (091)

А.А. Гарбацкі

Стараверы Віцебшчыны ў канцы XVII – XVIII стст.

Сёння ў навукавай літаратуры, на старонках газет і часопісаў можна сустрэць многа інфармацыі пра розныя канфесіі. Цікавай і ў той жа час трагічнай з'яўляецца гісторыя стараверства, якое ў нашай рэспубліцы вывучана недастаткова. Калі пра папоўцаў і Ветку Гомельскай вобласці яшчэ можна сустрэць у сучаснай навукавай літаратуры асобныя эпизоды гісторыі, то пра беспалоўцаў, якія пражываюць у большай ступені ў Віцебскай вобласці, інфармацыя фактычна адсутнічае.

Раскол рускай праваслаўнай царквы ў сярэдзіне XVII ст. з'явіўся адной з самых складаных падзей у Расіі і пэўным чынам паўплываў на далейшую гісторыю дзяржавы. Наступствам расколу стала адначасовае існаванне на працягу трох стагоддзяў дзвюх рускіх праваслаўных цэркваў – афіцыйнай прызнанай і стараверскай. Выявіўшы кантрасты і супярэчнасці, што напластаваліся за стагоддзі ў духоўным і палітычным жыцці Расіі, раскол назаўсёды раздзяліў рускую духоўную гісторыю на "даніканіянцаў" і "пасляніканіянцаў". Па сваіх маштабах, характары і ідэалогіі абаронцы старога абраду істотна адрозніваліся ад сект і ерасяў, якія існавалі на Русі. На працягу стагоддзяў абаронцы старога абраду праследаваліся і былі гнаныя.

Ужо першапачаткова стараверы былі неаднароднымі. Пасля сабора 1666-1667 гг. узніклі два адасобленыя накірункі – папоўцы і беспалоўцы. Стараверы хутка распаўсюдзіліся па ўсёй тэрыторыі Маскоўскай Русі, а ў выніку ганенняў з боку царызму яны пакідалі родныя мясціны і сяліліся ў іншых месцах або нават краінах. Так яны трапілі і на беларускія землі. Папоўцы характары-заваліся наяўнасцю царкоўнай іерархіі і збераглі амаль у нязменным выглядзе сукупнасць абрадаў і таінстваў, характэрных рускаму праваслаўю.

Беспалоўства – радыкальны накірунак у стараверстве, які значна адхіліўся ад афіцыйнага праваслаўя. Яго прыхільнікі не прынялі царкоўную іерархію, адмовіўшыся, такім чынам, ад таінства свяшчэнства, а па сутнасці і ад астатніх праваслаўных таінстваў, бо іх правядзенне не звязана з наяўнасцю інстытута свяшчэнства. Ідэолагі беспалоўства сталі сцвярджаць, што кожны недухоўны ёсць свяшчэннік. Ролю свяшчэннаслужыцеляў у беспалоўцаў сталі выконваць выбарныя настаўнікі з недухоўных. Усе беспалоўцы прызналі абрад хрышчэння і надалі яму асаблівае значэнне.

Першыя звесткі пра старавераў на беларускіх землях адносяцца да другой палавіны XVII ст. Гэты перыяд характарызуецца глыбокім эканамічным заняпадам гарадоў і сельскай гаспадаркі, асноўнымі прычынамі якога былі шматлікія войны: антыфеадальная вайна (1648-1654 гг.), руска-польская вайна (1654-1667 гг.), польска-шведская вайна (1655-1660 гг.), Паўночная вайна (1700-1721 гг.).

У выніку ваенных дзеянняў многія гарады, стараствы і вёскі былі знішчаны. Частка насельніцтва загінула ў войнах, памерла ад эпідэміяў і голаду. Калі ў 1650 г. на Беларусі жыло 2,9 млн. чалавек, то ў 1667-1673 гг. – не больш за 1,4 млн. Да 1700 г. колькасць насельніцтва ўзрасла да 2,2 млн., але пасля Паўночнай вайны зноў зменшылася да 1,5 млн. чалавек. Чалавечыя страты былі такімі вялікімі, што спатрэбілася 125 гадоў, каб лік жыхароў беларускай зямлі дасягнуў узроўню сярэдзіны XVII ст.

У другой палавіне XVII – першай палавіне XVIII стст. зменшылася колькасць ворыўных зямель, з-за вялікіх людскіх страт узмацнілася феадальная эксплуатацыя сялянства. На ўсходзе, дзе ў асноўным сяліліся стараверы, у чыншавых сялян існавала грашовая павіннасць. На паўднёвым усходзе і ў цэнтры Беларусі, дзе сяліліся ў асноўным стараверы папоўцы, у цяглых сялян пераважала адрабочная павіннасць.

Аднак, нягледзячы на пералічаныя праблемы, якія існавалі на Беларускіх землях, што ўваходзілі ў Рэч Паспалітую, стараверы імкнуліся трапіць на землі гэтай дзяржавы. З'яўленне абаронцаў старога абраду на беларускіх землях звязана з абвастрэннем класавых супярэчнасцей у Рускай дзяржаве ў XVII ст. і з барацьбой вакол царкоўнай рэформы. Перасяленне за мяжу, асабліва ў Рэч Паспалітую, давала стараверам магчымасць зберагчы маёмасць і стары абрад, таму што тут не лічылі "раскол" ерассю, вернікаў не падвяргалі ганенням.

Стараверы траплялі на паўночныя землі Рэчы Паспалітай з Памор'я і Ноўгарада. У выніку перасялення на паўночныя землі ў большасці траплялі паморцы, федасееўцы і філіпаўцы. Яны аселі ў гарадах Дынабурзе, Браславе, Себежы, Невелі, Лепелі, Веліжы – у Полацкім ваяводстве; Аршанскім і Віцебскім паветах Віцебскага ваяводства.

Перасяленню старавераў на землі Рэчы Паспалітай спрыялі і яе ўнутраныя абставіны. Так, войны сярэдзіны XVII ст., а таксама Паўночная вайна нанеслі гарадам і мястэчкам вялізарныя страты. Большасць з іх была разбурана і спалена. Каб выправіць становішча, улады прынялі спецыяльныя пастановы, згодна з якімі ў другой палавіне XVII ст. вызваліліся ад выплаты падаткаў на некалькі гадоў Віцебск, Полацк, Браслаў, Орша, Магілёў, Ашмяны, Гродна, Брэст і некаторыя іншыя гарады. Вялікія страты былі прычынены паветам. Напрыклад, Браслаўскі павет пад час войнаў быў поўнасцю знішчаны. Працавітыя і прадпрымальныя стараверы траплялі першапачаткова ў гэтыя гарады і паветы, выкарыстоўваючы падатковыя прывілеі і магчымасць хуткай адаптацыі і назапашвання капіталу.

Беспапоўцы, якія ў большасці пасяляліся на паўночных беларускіх землях, складалі найбольш прыгнечаную частку сялянства і іншых саслоўяў, таму яны адмаўлялі любы кампраміс з дзяржавай і пануючай царквой. У сваіх службах яны ў асноўным адмаўляліся маліцца за цара. Пад уплывам гэтых асаблівасцей складалася духоўнае жыццё беспапоўцаў. Яны не будавалі вялікіх і багатых храмаў; часта пераязджалі з месца на месца, што не давала магчымасці весці іх дакладны ўлік; яны былі больш адасобленымі і замкнутымі.

У другой палавіне XVIII ст. на паўночных беларускіх землях, галоўным чынам паблізу расійскіх межаў – усходняя частка Дынабургскага, Рэжыцкага і частка Люцынскага паветаў – з беспапоўскага накірунку жылі федасееўцы. Дакладных дадзеных пра час пасялення старавераў па ўсіх беларускіх гарадах, мястэчках і вёсках не знойдзена. Вядомыя пакуль паасобныя даты і падзеі, а больш поўны матэрыял прадстаўлены XIX і XX стст. Справа ў тым, што стараверы, як правіла, пранікалі на беларускія землі тайком і сяліліся ў глухіх і непраходных лясах. Праходзіў час, пакуль іх паселішчы становіліся

вядомыя землеўласнікам, на абшарах якіх стараверы жылі. Вялікую цікавасць, у плане атрымання гістарычнай інфармацыі пра першыя пасяленні і першыя пабудаваныя стараверамі храмы на беларускіх землях, уяўляе "Дегуцкі летописец", які быў знойдзены ў 1973 г. у час археаграфічнай экспедыцыі Пушкінскага Дома ў Латвіі. Ён захоўваўся ў доме І.Ф. Паўлава, галаўшчыка Зарасайскай стараверскай абшчыны. У летапісе падаюцца падзеі з 1652 г. па 1850 г. у выглядзе розных па аб'ёму гадавых запісаў, прычым ніводны год не прапушчаны. Падзеі летапісу адносяцца як да гісторыі Расіі, так і да гісторыі сумежных дзяржаў.

Першыя паселішчы старавераў федасееўцаў былі адасобленымі, размяшчаліся здалёк ад паселішчаў іншаверцаў. Стараверы стараліся захаваць чысціню сваёй веры, свае абрады, звычаі і традыцыі. "Дегуцкі летописец" сведчыць, што стараверы спачатку з'явіліся ў Дынабургскім павеце.

У рукапісным адзеле Літоўскай нацыянальнай бібліятэкі імя Марцінаса Мажвідзіса намі знойдзены цікавы рукапісны дакумент "Положение старообрядцев в Ковенской губернии", дзе паведамляецца, што пасяленне ў губерню старавераў розных сагласаў адбылося ў 1655 г. [1], а аднымі з першых месц, дзе яны пасяліліся, былі землі вакол Браслава, Салок і Відзаў. Таму можна меркаваць, што на землях сучаснай Браслаўшчыны стараверы з'явіліся ў 1655 г., яшчэ да афіцыйнага расколу Рускай праваслаўнай царквы. У 1660 г., як адзначаецца ў "Дегуцком летописце", у вёсцы Лігіншкі, паблізу ракі Дзвіны недалёка ад г. Дынабурга, быў заснаваны храм, а ў 1667 г. сюды прыйшоў свяшчэннаіерэй Цярэнцій, "старажытна-праваслаўнага хрышчэння і пасвячэння існы, які святаайцоўскія паданні моцна і надзейна захоўвае". Далей гаворыцца, што прыбыў ён з сынам і жыві набожна [2, с. 186].

Вялікі ўплыў на федасееўцаў, якія жылі на беларускіх землях, зрабіла з'яўленне тут у 1699 г. (разам з сынам і маці) арганізатара і ідэйнага натхняльніка сагласа Феадосія Васільева, які першапачаткова распаўсюджваў сваё вучэнне на наўгародскіх землях у ваколіцах Старой Русы.

Пасля выхаду ў 1695 г. "Статей" царэўны Соф'і, дзе звярталася сур'ёзная ўвага на старавераў [3, с. 323; 4], адносіны да іх змяніліся. Калі ў 1697 г. у наўгародскіх землях федасееўцаў пачалі праследаваць, Феадосій Васільеў перайшоў мяжу Рэчы Паспалітай і пасяліўся ў Невельскім павеце, Крапівінскай гміне, у лясных уладаннях Канінскага, недалёка ад вёскі Русанавай [5, с. 61-62]. Услед за ім сюды сталі перасяляцца яго аднадумцы.

За кароткі тэрмін у Крапівінскай гміне былі пабудаваны два манастыры: мужчынскі і жаночы, дзе пражывала 700 жанчын і 600 мужчын. І тыя і другія павінны былі прытрымлівацца строгай цнатлівасці. Жаночы манастыр быў аддзелены ад мужчынскага. Шматгадзінныя службы, строгая дысцыпліна, паслушэнства настаўніку, абагуленасць маёмасці былі асаблівасцю федасееўскага сагласа. У абшчыне былі свая малельня, бальніца, шматлікія гаспадарчыя пабудовы, дзе пастаянна і бясплатна працавалі беспіпаўцы федасееўцы.

Былі ў федасееўцаў і асаблівасці культуры. Перад абедам, у час паклонаў, адкрывалі ўвесь посуд з ежаю і пітвам для асвячэння малітваю ад усіх нячыстасцяў. У пячных кафлях свідравалі дзіркі дзеля таго, каб у час малітвы дар божы праходзіў у гаршкі. Не кланяліся іконам, якія размяшчаліся ў ківотах пад шклом. У малельнях стаялі ў адных параспяразаных паўкафтанах з "лестовкамі" і з "подручнікамі". Каджэнне ладану ад настаўніка прымалі адкрытымі далонямі і, прыціснуўшы іх крыжападобна да грудзей, кланяліся. Забаранялася хадзіць у агульную лазню. Не маліліся федасееўцы чужым

іконам, а свае хавалі ад чужога вока і маліцца да іх нікога не дапускалі [6, с. 137-139; 7, с. 32,42,124]. Феадосій Васільеў карыстаўся ў аднадумцаў вялізарным аўтарытэтам: ён быў начытаны, энергічны і ўпэўнены ў правільнасці сваіх ідэй. Яго ведалі ў самых аддаленых месцах. Наяўнасць двух манастыроў дазваляла даваць прытулак многім збеглым стараабраднікам.

Чуткі аб федасееўскіх манастырах прыцягвалі ўвагу польскіх салдат, якія пачалі часта наведвацца сюды, каб рабаваць федасееўцаў. Адночы ў час набегу ўзнікла перастрэлка, у выніку якой быў забіты хавальнік каштоўнасцей Данііла, а многія стараверы былі параненыя. Шмат клопатаў прыносілі федасееўцам і расійскія салдаты, якія таксама наведваліся сюды. Такія ўмовы жыцця і неадназначная палітыка да старавераў у Расіі прымусілі Феадосія Васільева вярнуцца на рускія землі. У 1709 г. ён прыбывае ў Ноўгарад і не без удзелу Захарыя Бядрынскага дамаўляецца з князем Аляксандрам Меншыкавым аб перасяленні сваіх аднадумцаў з-за мяжы ў Вязаўскую ў Вялікалуцкім павеце, якая стала новым рэлігійным цэнтрам для часткі федасееўцаў, таму што многія з федасееўцаў засталіся ў г.Невелі, перасяліўшыся ў Невельскі, Віцебскі, Полацкі, Лепельскі і іншыя паветы, а яшчэ адна група – у Курляндыю, дзе стараверы жылі ўжо з 1659 г. [7, с. 179; 2, с.181]. Перасяленне паскорыла канчатковае разграбленне абшчыны польскімі салдатамі ў 1709 г. [5, с. 62; 6, с. 139-140]. Такім чынам, можна меркаваць, што федасееўцы пасяліліся на землях цяперашніх Віцебскага, Полацкага і Лепельскага раёнаў у 1655-1710 гг.

Вязаўская была для федасееўцаў часовым прытулкам. Неўрадлівыя землі, вялікая колькасць старавераў на невялікай тэрыторыі прымусалі іх перасяляцца ў іншыя месцы. Намаганнямі памешчыка Дзмітрыя Неганоўскага ўдалося знайсці новае жылло ў паселішчы Рапіна Юр'еўскага павета каля Пскова (Юр'еў – Тарту). Перасяленню федасееўцаў Васільеў удзяляў шмат увагі, яго турбавалі многія пытанні. Калі ж ён прыбыў для іх вырашэння ў Ноўгарад, то быў выдадзены ваяводам Якубам Каршаковым мітрапаліту Іову. Не вытрымаўшы турэмных допытаў, 23 жніўня 1711 г. Феадосій Васільеў памёр і быў пахаваны ў Ноўгарадзе. Стараверы дабіліся дазволу перавезці яго цела ў Рапіна, дзе 27 лістапада 1711 г. адбылося перахаванне Феадосія Васільева, паслядоўнікі аб'явілі яго святым [8; 9; 5, с. 62-63].

Пасля смерці Феадосія Васільева федасееўцы зноў пачалі перасяляцца за мяжу – на землі Віленскага ваяводства, галоўным чынам у цяперашні Браслаўскі раён Беларусі і Зарасайскі раён Літвы, дзе ўжо жылі іх аднадумцы. Браслаў, Відзы (на беларускай зямлі), Зарасай, Вількамір, Свянцяны (на літоўскай зямлі) сталі цэнтрамі федасееўскага стараверскага руху.

Новую хвалю перасяленняў выклікалі два царскія ўказы. Указ 1716 г. патрабаваў увядзення дваінога акладу, складання спісаў старавераў і спавядання ў праваслаўнай царкве, указ 1718 г. прадугледжваў абавязковае наведванне стараверамі праваслаўнай царквы ў святочныя дні, а за неспавяданне – грашовыя штрафы [10]. У 1719 г. быў ліквідаваны стараверскі цэнтр у Рапіна [3, с. 269].

Калі ў Расійскай імперыі XVIII ст. пачыналася для старавераў усё новымі праблемамі, то ў Рэчы Паспалітай прыхільнікі старога абраду здзяйснялі, як і прадстаўнікі іншых канфесій, сваю рэлігійную дзейнасць свабодна. Упамянутае “Дегуцкій летописец” сведчыць, што на землях сённяшняга Браслаўскага раёна Віцебскай вобласці першая малельня была пабудавана ў Відзах і благаслаўлена духоўным айцом Філімонам Пятровічам і Сцяпанам Афанасічам у 1764 г. [2, с. 168, 190, 195-197].

Другім месцам буйнога пасялення старавераў стала ўсходняя частка цяперашняй Віцебскай вобласці (тады гэта былі Полацкае і Віцебскае ваяводства). У гэтых месцах, як адзначае ў сваёй кнізе В.І. Волкаў, беспараўцы федасееўцы пасяліліся ў пачатку XVIII ст. [7, с.42,47]. Пра першае ж з'яўленне вялікаросаў у Полацкім ваяводстве А. Семянтоўскі паведамляе наступнае: "Великороссы появились в г.Динабурге между 1656 и 1667 годами, когда город этот еще носил название Борисово-Глебска..." [11].

На цяперашняй тэрыторыі Віцебскай вобласці жылі і стараверы папоўцы. У 1735 і 1764 г. папоўцы веткаўскага сагласа пасяляюцца ў Віцебску, Полацку, Лепелі і іншых ваколіцах. У гэтыя гады па царскіх указах з Веткі і яе ваколіц было здзейснена два выгнанні і частка старавераў, якім удалося пазбегнуць "лавушак" рускіх войскаў, перасяліліся ў гэтыя мясціны. Гвалтоўнае высяленне старавераў было здзейснена таксама з паўночна-ўсходніх зямель Рэчы Паспалітай у 1736 г. На адным з сеймаў Літоўскай дзяржавы адзначалася, што рускімі войскамі гвалтоўна выселена больш за 60 тыс. федасееўцаў [12, с. 295-296, 299, 302].

Вялікае значэнне ў гісторыі федасееўскага сагласа мае так званы польскі сабор, які згодна з "Дегуцкім летописцем" адбыўся ў 1751 г. у Гудзішках (паблізу мястэчка Казачызна) Новааляксандраўскага павета. У рабоце польскага сабора прыняло ўдзел 17 духоўных настаўнікаў, якія выпрацавалі, узгаднілі і зацвердзілі 48 пунктаў польскіх артыкулаў [2, с. 195-196; 12, с. 353-357; 7, с. 34-35].

Манастыр у Гудзішках пашыраў свой уплыў на федасееўцаў. Аднак у 1755 г. ён перастаў існаваць. Яго выявілі рускія салдаты, якія накіроўваліся да прускай мяжы. Ваеначальнік Захарый Чарнышоў пасля доўгіх разбораў заявіў, што на зваротным шляху знішчыць манастыр. Перажыўшы зіму, стараверы падзялілі маёмасць і разышліся ў розныя бакі. Пра далейшы лёс большасці федасееўцаў апавядае "Дегуцкі летаписец". Адна група федасееўцаў накіравалася ў Старадуб'е, у Злынінскі пасад, дзе ў 1756 г. пад кіраўніцтвам Фядулы Дзмітрыча пабудаваў Пакроўска-Норскі манастыр.

Другая група федасееўцаў накіравалася ў Салоцкі Ключ, дзе ў 1756 г. у Дэгучых пабудавала царкву [2, с.196-197] (у далейшым гэта Новааляксандраўскі павет Віцебскай губерні, а цяпер Зарасайскі раён Літоўскай рэспублікі).

У канцы 70-х гадоў XVIII ст. на землях Віцебшчыны з'яўляюцца філіпаўцы. В. Волкаў адзначае, што філіпаўцы прыйшлі на Віцебшчыну з Наўгародскай губерні, каб пазбегнуць урадавага суда за рабаванне праваслаўных царкваў і манастыроў. З гісторыі вядома, што ў 1765 г. філіпаўцы ўварваліся ў Зелянецкі праваслаўны манастыр Наўгародскай епархіі, выгналі адтуль манахаў, абрабавалі царкву (забралі з сабою іконы і старажытныя рэчы) і падпалілі манастыр. Частка філіпаўцаў самаспалілася ў гэтым манастыры. Зыходзячы з гэтага, трэба меркаваць, што філіпаўцы ўцяклі на Віцебшчыну не раней як у 1765 г. [7, с. 36,42, 50].

У гэты час вялікую цікавасць уяўляла матэрыяльная культура старавераў Віцебшчыны. Жылі яны, у асноўным, паасобнымі паселішчамі. Ад навакольнага насельніцтва трымаліся асобна, шлюб з імі не бралі. Дзяўчаты-стараверкі зрэдку выходзілі замуж за беларусаў і латышоў, хлопцы ж ніколі не бралі сабе за жонак дзяўчат іншых народнасцей.

Дзякуючы сваёй працавітасці, стараверы жылі багацей за беларусаў, адзенне ў іх было дыхтоўнае і дарагое: мужчыны насілі доўгія кафтаны з сукна, часам даволі тонкага, высокія боты і паярковыя капелюшы. У жанчын адзенне

было з паўаксаміту, шаўковага штофу і парчы, а паркалёвае і каленкоравае было рэдкасцю.

Хаты ў старавераў былі большыя, хораша пабудаваныя, мелі коміны, а ўнутраныя памяшканні былі чысцейшыя і аздобленыя. Напрыклад, дзверы былі на жалезных завесах і мелі клямкі. У дамах былі печы, абмазаныя глінай, а ў некаторых гаспадароў – абкладзеныя кафелем. Дамы былі крытыя гонтам.

У памяшканні на першым плане былі абразы, крыжы і іншыя прадметы культуры. Усё гэта пэўным чынам раскладвалася і развешвалася на покуце, які ўпрыгожваўся заслонамі.

Асноўнымі заняткамі старавераў Віцебшчыны было земляробства, агародніцтва і садаводства. Некаторыя гаспадары гандлявалі коньмі, буйной рагатай жывёлай, прадавалі лес. Асобныя паветы мелі сваю "спецыялізацыю", напрыклад, вакол Браслава і Відзаў стараверы займаліся лоўляй рыбы, былі плытнікамі на Дзвіне, тут добра была наладжана вытворчасць гонты, драўлянага посуду. Пасезонна працавалі рабочымі на судах.

Пасля трэцяга падзелу Рэчы Паспалітай беларускія землі, як вядома, былі ўключаны ў склад Расійскай імперыі і падпалі пад новы адміністрацыйны падзел. Царскія ўказы, пастановы ўрада і прапановы Свяшчэннага Сінода датычыліся і старавераў, якія пражывалі на беларускіх землях. Надыходзіла XIX ст., і абаронцам старога абраду Віцебшчыны, як і ўсім астатнім, лёс рыхтаваў новыя нягоды.

ЛІТАРАТУРА

1. *Літоўская нацыянальная бібліятэка імя Марцінаса Мажвядзіса*. АДДЗЕЛ РУКАПІСАЎ. F 19. Nr. 78. Л. 3.
2. *Дегуцкий летописец* // Древлехранилище Пушкинского Дома. Материалы и исследования. Л., 1990. С. 186, 181, 168, 190, 195-197.
3. *Еп. Макарий*. История русского раскола, известного под названием старообрядчества. Спб., 1856. С. 323, 269.
4. *Зеньковский С.* Русское старообрядчество. М., 1995. С. 413.
5. *Iwaniec E.* Z dziejow Staroobrzdkocyw na ziemiach Polskich XVII-XX w. Warszawa 1977. S. 61-63.
6. *Журавлев А.И.* Полное историческое известие о древних стригольниках и новых раскольниках, т. наз. старообрядцах, о их учении, делах и разногласиях. Спб., 1799. С. 137-140.
7. *Волков В.И.* Сведения о начале распространения и разделения раскола и о расколе в Витебской губернии. Витебск, 1886. С. 32, 42, 124, 179, 47, 34-36, 50.
8. *Любопытный П. (Светозаров)*. Каталог или библиотека староверческой церкви. М., 1862. С. 55-57.
9. *Смирнов П.С.* Из истории русского раскола старообрядчества. Рязань, 1893. С. 105;
10. *Полное собрание законов Российской империи*, 1830. Т. V. № 2991. С. 166; № 3169. С. 545.
11. *Сементовский А.* Этнографический обзор Витебской губернии. Спб., 1872. С. 16-17.
12. *Лилеев М.И.* Из истории раскола на Ветке и в Стародубье XVII-XVIII вв. Т.1. Вып.1. Киев, 1895. С. 295-296, 299, 302, 353-357.

S U M M A R Y

In the article the author shows the ways of migration of the Old-Faith Believers from the center of the country to the outskirts and outlines the reasons which led to this migration. The author also gives the survey of the initial locations of the Old-Faith Believers in Vitebsk region, their life styles and occupations.